

2. Кузькин В.Г. Методологические принципы познания в биологии//Философия в современном мире. Философия и теория эволюции. - М., 1974
3. Лисеев И.К. Принцип системности и синтез знания в биологии//Философские проблемы биологии. М., 1973
4. Мамзин А.С. О методологическом значении системно-структурного подхода для биологии//Философские проблемы биологии. - М., 1973
5. Судьина Е.Г. Вероятность в биологии. - К.: Наукова думка.-1985
6. Фролов И.Т. Жизнь и познание: О диалектике в современной биологии.-М.: Мысль, 1981

Н.В.Волкова

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

В статтє раскрываються проблеми формирования інформаційної культури студентів, пути повышения уровня інформаційної культури молодежи України.

The article deals with the problem of students' information culture forming, the ways of raising a level of information culture of Ukrainian youth.

Глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, що відбуваються на межі третього тисячоліття в Україні, спонукають до реформування системи освіти, яка має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей, задоволенню різноманітних освітніх потреб, забезпеченню пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи, вміння людини адекватно формулювати запит потрібної інформації, здійснювати її пошук, переробляти інформацію, вести інформаційне спілкування.

Людина потребує інформації про нові технології в навчанні та вихованні, про нові та перевірені результати науково-дослідницької роботи, програми, варіанти підручників, методологічні рекомендації, положення.

На сьогодні від спеціаліста будь-якого профілю вимагають належного оволодіння інформаційною культурою, що у свою чергу потребує відповідного забезпечення вищих закладів освіти. Лише за таких умов вища школа зможе формувати висококомпетентних спеціалістів, які б могли самореалізовуватися в умовах сучасного життя, були б здатні до самоактуалізації, впровадження і створення нового, більш ефективного і передового у своїй професійній діяльності.

Одним з найважливіших елементів культури взагалі є інформаційна культура, що характеризує матеріальний і духовний розвиток суспільства, досягнутий рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволення потреб людей в інформаційному спілкуванні, у своєчасній, вірогідній та вичерпній інформації та забезпечує цілісне бачення світу.

Основи інформаційної культури мають методологічний, світоглядний і загальнокультурний характер, який проявляється у використанні в масовій практиці універсальних процедур пошуку, опрацювання і подання інформації на ґрунті відповідної системи наукових понять, принципів і законів як невід'ємних складових процесів системно-цілісного пізнання і відображення об'єктивної реальності і пов'язаного з такою системою фактографічного матеріалу (бази знань, бази даних тощо), а тому повинні формуватися в процесі вивчення комплексу всіх навчальних дисциплін, у першу чергу філософії, логіки, психології, педагогіки, що найбільш повно пояснюють сутність інформації та її роль у процесі пізнання і творчій діяльності людини і людського суспільства, а також є основою інтеграції навчальних дисциплін, гуманітаризації освіти і гуманізації навчального процесу.

Необхідною передумовою новаторського підходу до професійної діяльності майбутніх спеціалістів є широке впровадження в педагогічний процес вищих закладів освіти нових інформаційних технологій навчання, стрижнем яких є комп'ютерні технології. Вони є не просто додатком до системи навчання, а засобом володіння фундаментальними і професійно-орієнтованими дисциплінами, що входять до змісту професійної підготовки.

Психолого-педагогічна наука висунула положення про єдність свідомості і діяльності, поетапне формування розумових дій (Виготський Л.С., Габай Т.В., Давидов В.В., Леонт'єв А.М., Рубінштейн С.Л., Талізін Н.Ф.); сформулювала концептуальні положення підготовки спеціалістів у вищій школі (Зязюн І.А., Мороз О.Г., Сагарда В.В., Сластьонін В.О., Шкіль М.І.); філософські положення про роль інформації в соціальних процесах (Зінченко В.П., Зягинцев В.А., Єршов А.П., Суханов А.П., Поспелов Г.С.); розробила теорію формування інформаційної культури студентів та підготовки педагогічних кадрів до застосування у навчальному процесі новітніх технологій навчання (Буняєв Н., Борк А., Гершунський Б.С., Жалдак М.І., Єршов А.П., Машбіц Ю.І., Монахов В.М., Редько В.Н., Смульсон М.Л. та інші).

У контексті ставлення людини до інформації, її оцінки та відбору для практичного використання, організації сучасної інформаційної діяльності досліджується проблема формування інформаційної культури особистості [6,7].

Аналізуючи стан розробленості проблеми, ми виділяємо такі завдання її вирішення:

а) з'ясувати сутність поняття “інформаційна культура”, рівнів її розвитку;

б) встановити зв'язки між інформаційною культурою, пов'язаною з накопиченням, зберіганням та розповсюдженням інформації, та професійною і загальною духовною культурою особистості;

в) вивчити особливості формування інформаційної культури на певних соціально-історичних етапах розвитку людства.

Інформаційну культуру розглядають як певний рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволення потреби людей в інформаційному спілкуванні, рівень ефективності створення, добору, зберігання, перероблення та подання інформації (Г.Г.Воробйов, ОП.Значенко).

Вдосконалення і розвиток нових інформаційних технологій як сукупності методів та технічних засобів, використаних для збирання, створення, зберігання, опрацювання, передавання, подання і використання інформації,

які розширюють знання людей і розвивають їхні можливості в управлінні технічними і суспільними процесами, не тільки суттєво впливає на характер виробництва, наукових досліджень, але й опосередковано пов'язаний з появою нових професійних умінь і навичок, потреба в яких швидко зростає.

Інформатизація навчального процесу суттєво просуває вперед гуманітаризацію освіти з огляду на те, що одним з найважливіших гуманітарних проблем є спілкування людей, доступ до знань, отримання своєчасної, вірогідної та вичерпної інформації, передбачення наслідків рішень, які приймаються, збереження і захист довкілля, соціального благоустрою.

Формування основ інформаційної культури студентів, їхньої готовності до інноваційної діяльності у різних галузях виробництва можна забезпечити, якщо:

- використовувати комп'ютерні технології для розв'язання фахових завдань професійного змісту з фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін;

- студенти використовують нові інформаційні технології у самостійній і науково-пошуковій роботі;

- опанувати нові комп'ютерні технології і підвищувати рівень інформаційної культури.

Наш час називають “часом інформації”. Ще ніколи люди не отримували так багато інформації за такий малий проміжок часу. Кожен день до нас надходить усе більш зростаючий її потік, який відбирає в нас усе більше часу. Зорієнтуватись у цьому безмежному морі непросто. Що з цієї інформації важливе, а що ні? Можна “загрузитися та “перезагрузитися” інформацією. Проте лише широка сучасна освіта дозволяє людині відокремити зерно від шелухи, цілеспрямовано скористатись інформацією і перетворити її на знання.

Людство стало свідком небувалого перевантаження інформацією. Світ буквально просочений нею. Інформація поширюється за допомогою друку, радіо й телепередач, мережі Інтернет та інших засобів. Дейвік Шенк у своїй книжці “Смог даних. Як вижити за інформаційного перенасичення” (анг.) пише: “Інформаційне перевантаження стало по-справжньому небезпечним ... Сьогодні нам загрожує інформаційне ожиріння”.

Ми можемо навести приклад: кажуть, що одне число газети “Нью-Йорк Таймс” містить більше інформації, ніж пересічний мешканець Великої Британії XVII століття міг отримати за ціле життя. До того ж, крім щоденних газет, лавину інформації живлять ще й різноманітні журнали та книжки на безліч тем. Щороку публікуються десятки тисяч книжок. А оскільки обсяг наукової інформації кожні шість років подвоюється, то не дивно, що по цілому світу налічується понад 100 000 самих лише технічних часописів. Крім цього, Інтернет надає користувачам комп’ютерів доступ до величезних сховищ даних. За словами австрійського психолога та соціального дослідника Мак-Кая, “світ тоне в потоці інформації, а людей запрошують скористатися швидкісними супермагістралями”. Проблема, як її бачить доктор Мак-Кай, полягає в тому, що вплив радіо- й телевізійних мереж призвів до специфічних наслідків: багато людей по цілому світі відгукується на дані засобів масової інформації, які часто лише представляють окремі факти, а не дають повної картини подій.

Інформаційний теоретик Пол Кауфман наголошував, що в нашому суспільстві склався імідж інформації, який хоч і приваблює, але кінець кінцем призводить до результатів, протилежних очікуванню. Однією з причин цього, на його думку, є те, що надто багато уваги зосереджено на комп’ютерах та технічному забезпеченні й надто мало – на людях, які власне й користуються інформацією, аби досягнути розумом світ та приносити користь іншим. Проблема не в тому, що ми надто високо цінуємо комп’ютери, а в тому, що ми стали менше цінувати людей [11, 5-13].

Схоже, що гонитва за славою, яку приносить виробництво дивовижної нової техніки, викликає в людей тривожне запитання: до чого техніки ще додумуються? Едвард Мендельсон говорить:” Мрійники-технологи ніколи не могли розрізнити технічно можливе та справді потрібне. Якщо тільки можна зробити механізм, здатний виконати якийсь запаморочливо складне завдання, то такий мрійник вирішує, що це завдання варто виконати”.

Академік С.І.Вавілов зазначив, що “... сучасна людина знаходиться перед Гімалаями інформації в становищі розвідника золота, який має відшукати золота в масі піску”.

Завдання вищої школи – навчити молодь вміло орієнтуватись у потоці інформації, дати студентам глибокі та міцні знання з основних наук, сформувати відповідальне ставлення до їх здобуття, стійку потребу в самоосвіті, вміння ці знання застосовувати.

Необхідно в студентів розвивати такі вміння та навички:

- вміння грамотно ставити запитання;
- знання джерел інформації і вміння ними користуватись;
- вміння правильно застосовувати знайдену інформацію.

Необхідно висувати такі задачі та вимоги до студентів:

- практична користь отриманих знань, їх відповідність інтелектуальному, культурному, моральному розвитку особистості.
- навчання самостійного пошуку та вибору інформації, вміння користуватись різними інформаційними джерелами;
- навчання інформаційної грамотності як складова частина навчально-виховної роботи.

Визначившись у змісті і сутності категорії “культура”, поєднуємо (генеруємо) її з категорією “інформація”. Які дефініції може мати термін “інформаційна культура”? Проведений аналіз різних наукових і популярних джерел дозволив зробити такі узагальнення.

Категорія “інформаційна культура” складається з двох понять: лат. cultura – освіта, розвиток та informatio – роз’яснення. Визначення її можна подати в багатьох аспектах.

Зробивши аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, ми узагальнили визначення поняття “інформаційна культура”:

- сукупність досягнень певного людського суспільства (групи людей, нації, народу, суспільства, держави, міжнародного співтовариства) у сфері інформаційних відносин (у тому числі мистецтва, науки, техніки тощо);

- відповідний рівень розвитку інформаційних відносин на певний момент часу, у просторі, колі осіб, що визначається в порівнянні з попередніми показниками інформаційної культури;

- сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства і людини у сфері інформаційних відносин та втілюються в результатах інформаційної діяльності;
- рівень довершеності в оволодінні знаннями в галузі суспільних інформаційних відносин та діяльності;
- метод формування визначеного в ідеалі рівня інформаційних відносин;
- сукупність умов, що забезпечують високий рівень, продуктивності, безпеку інформаційних відносин;
- рівень фахової підготовки працівника у сфері інформаційних правовідносин та їх особистої організованості;
- галузь загальної культури (як науки), що вивчає проблеми унормування суспільних інформаційних відносин;
- сукупність духовних цінностей у сфері інформаційних відносин, створених людством протягом його історії.

Інформатизація навчального процесу суттєво просуває вперед вирішення гуманітаризації освіти з огляду на те, що одним із найважливіших гуманітарних проблем є спілкування людей, доступ до знань, отримання своєчасної, вірогідної та вичерпної інформації, передбачення наслідків рішень, які приймаються, збереження і захист довкілля, соціального благоустрою.

Проблема роботи з інформацією є досить значущою для всієї освіти. Аналізуючи стан справ у вітчизняній освіті, К.В.Корсак зауважує, що нинішні учні та студенти надто помітно випереджають своїх наставників у знаннях та вміннях роботи з комп'ютерами й іншими найновітнішими знаряддями пошуку та перетворення інформації. На його думку поступово складається ситуація, коли заклади освіти всіх рівнів змушені будуть працювати в умовах втрати свого домінування щодо забезпечення інформацією учнів, студентів [9,14].

Автор наголошує на необхідності врахування цього явища на державному рівні, під час розробки документів реформування системи освіти України в найближчій та віддаленій перспективах.

Крім того, все частіше доводиться стикатися з впливом на молодь “зовнішніх” потоків інформації. Збільшується обсяг

нових фактів, матеріалів, повідомлень, що надходять з засобів масової інформації та суттєво впливають на формування системи цінностей, знань, емоційної сфери сприйняття сучасних студентів. При цьому створюється ситуація постійної інформаційної перевантаженості молоді.

У зв'язку з тим, що зміст та шляхи розповсюдження інформації в мережах масових комунікацій практично не контролюється, виникає загальна потреба розвитку самостійності та критичності мислення учнів, формування їхніх поглядів, ціннісних орієнтацій, ідеалів; ознайомлення їх із системою прийомів роботи з інформацією.

В умовах своєрідного інформаційного хаосу потрібно виробляти в студентів уміння аналізувати інформаційні повідомлення та виділяти в них головне, розуміти їх спрямування, реальний зміст контексту.

Разом з тим перед педагогами відкриваються нові можливості широкого використання “позашкільної” інформації в навчальному процесі. Ці питання пов'язані з розвитком медіа освіти, тобто навчання теорії та практики оволодіння сучасними засобами масової комунікації. Науковці виокремлюють два напрями її розвитку: соціокультурний, мета якого – залучення людини до світової культури через пресу, телебачення, радіо, комп'ютерні мережі, та інтегрований, що передбачає встановлення зв'язків медіа освіти з конкретними предметами (предметними галузями) [2,88-98].

Особливого значення набуває проблема інформаційної культури у професійній освіті. За період навчання у вищій школі майбутній фахівець має не стільки засвоїти зміст певних курсів, скільки навчитися працювати самостійно, одержувати знання з різних джерел продуктивними методами.

За словами Ю.М. Лотмана, “якими б не були інтелектуальні можливості людини, розвиток ставитиме перед нею все складніші завдання; вона завжди працюватиме в умовах інформаційного голоду; завжди в неї буде менше знань, ніж потрібно” [10,47].

Таким чином, зростання ролі інформаційної культури на сучасному етапі розвитку освіти визначається рядом чинників:

1.Значним ростом психолого-педагогічної та фахової інформації. Опанування її необхідне для підтримування високого професійного та загальнокультурного рівнів.

2.Розширенням варіативності змісту освіти (варіативні частини шкільних програм, варіативні підручники, посібники), методів, засобів навчання (поліфункційні технічні засоби).

3. Зростанням впливу на молодь неконтрольованих потоків інформації, що надходять із засобів масової комунікації (телебачення, радіо, кінематографа, преси, комп'ютерних мереж), та необхідністю врахування можливостей медіа освіти у підготовці студентів до життя в інформаційному суспільстві.

У контексті інноваційної стратегії навчального процесу значно виростає роль викладача як безпосереднього носія новаторських ідей, теорій, концепцій. При цьому інноваційна діяльність стає обов'язковим компонентом особистої педагогічної системи. Різноманітність педагогічних технологій навчання (діалогових, комп'ютерних, проблемних, модульних) об'єктивно зумовлює в їх реалізації провідну функцію педагога. Це, у свою чергу, вимагає від нього не тільки спеціальної предметної підготовки, але й конкретних знань в галузі педагогіки і психології вищої школи. Тому на цій основі формується його готовність до сприйняття, оцінки і реалізації педагогічних інновацій [8,152-168].

В нашій статті ми з'ясували сутність поняття інформаційна культура і визначили, що останнє не лише множина духовних цінностей у сфері інформаційних відносин, а й особливий підхід загальної культури, певний рівень організації інформаційних процесів перероблення та подання інформації. Визначили групу факторів, що сприяли зростанню ролі інформаційної культури: зростання психолого-педагогічної та фахової інформації, розширення варіативності змісту освіти та ін.

Для успішного формування у студентів інформаційної культури необхідно сформувати комплекс вмінь та навичок: вміння грамотно ставити запитання, вірно знаходити та правильно застосовувати інформацію.

З огляду на важливість інформаційної складової сучасного життя, неминучість та гостру необхідність швидкого

входження України у світовий інформаційний простір, стає зрозумілим, що цей процес потребує цілеспрямованого підвищення рівня інформаційної культури фахівців різних галузей, у тому числі й освіти.

Література

1. Барановська О.В. Інформаційні методи навчання учнів / За ред. В.Ф.Паламарчук. – К.: Знання, 1999
2. Бондаренко Е.А., Журич А.А. Состояние медиаобразования в мире // Педагогика. – 2002. – №3
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.:Педагогика,1991
4. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права / За заг. ред. М.Я.Швеця, Р.А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003
5. Грабова С. Формування основ інформаційної культури //Шкільний світ. – 2002. - №9
6. Демиденко Т.М. Інформаційна культура сучасного вчителя: Навч.посібник. – Черкаси: Вид-во держ. Ун-ту, 2003
7. Жалдак М.І. Педагогічний потенціал інформатизації навчального процесу та проблеми його розкриття // Internet №4, 2001
8. Исаев И.Ф. Инновации в педагогической деятельности преподавателя высшей школы. /Материалы междунауч.-практ. конф., Белгород, 1998
9. Корсак К. Педагогіка нового століття // Рідна школа. – 2001. – №10
10. Лотман Ю.М. Полагаю, будущее – за творчеством // Альма матер. –2000. – №4
11. Послуги і ресурси Інтернету // Пробудись. – 1997. - №78

Л.В.Задорожна

НАВЧАЛЬНІ ФУНКЦІ ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

В статті описані навчаючі функції, котрі виконують історичні документи в навчальному процесі і на основі котрих автором було проведено систематизацію методических прийомів аналізу і використання історических письмених істочників знаній с целью повышения

познавательной активности учащихся и эффективности обучения на уроках истории.

The article is about educational functions which the historical documents play in the educational process. On the basis of these documents the author has made the systematization of the methods of the way of the analyze and the systematization of using of written historical sources of knowledge with the purpose to raise the pupils' knowledge activity and of the efficiency of the education at the history lessons.

Трансформація поглядів на характер і методи викладання історії, що відбулася в кінці ХХ століття спонукає до пошуку нових шляхів організації процесу навчання.

Історія як один із базових навчальних предметів сьогодні має завдання створити умови "для задоволення освітніх потреб...кожному громадянину України" [5,7]. Таким чином, орієнтація сучасної системи освіти на розвиток особистості з одного боку, та на досягнення якісно нового рівня освіченості з іншого, - вимагають створення нових методичних умов навчання, що забезпечували б усебічний розвиток індивідуума та високу якість його знань.

Як відомо, історичні знання формуються передусім завдяки інформації, яку надають історичні документи. Тому висунуте завдання в умовах реформування історичної освіти в Україні не можливо виконати без розробки сучасних методичних засобів використання писемних історичних джерел знань. У розв'язання даної проблеми активно включилися такі українські методисти та вчені-історики, як К.О.Баханов [1], В.О.Комаров [6], С.В.Кульчицький [8], Т.В.Ладиченко [9], В.О.Мисан [11], Ф.Г.Турченко [14;15] та деякі інші. Головну увагу дослідники приділили розробці інноваційних прийомів використання оновленої джерельної бази з історії у процесі навчання. Але перетворення історичних документів з джерела інформації на джерело знань учнів стає можливим тільки за умов впровадження всього спектру відомих методичних засобів у навчальну діяльність школярів. Таким чином, актуалізується проблема систематизації методичних прийомів аналізу та використання історичних документів у шкільній історичній

освіті, яку автор статті пропонує вирішувати за допомогою навчальних функцій історичних документів.

У процесі формування історичних знань писемні джерела, на наш погляд, виконують чотири основні навчальні функції:

- перша - **ілюстративно-інформаційна**, існує на репродуктивному рівні сприйняття інформації, що несе в собі історичний документ;

- друга - **пізнавально-розвиваюча**, в якій на основі історичного документа виконуються завдання, спрямовані на розвиток розумових процесів через пошуково-дослідницьку діяльність учнів;

- третя - **практично-узагальнююча**, дає можливість перевірити рівень сформованості вмінь і навичок учнів в процесі навчання за допомогою історичних документів;

- четверта - **ціннісно-смілова**, поглиблює патріотичні почуття школярів, виховує найкращі моральні якості особистості.

Для успішної дії кожної функції вчитель має дібрати не тільки найбільш придатні, на його погляд, до використання документи, а й певні методичні прийоми, які б якомога результативніше залучили обрані джерела до процесу навчання.

Добір методичних прийомів для виконання першої функції залежить від вибору вчителем умов та засобів використання історичних документів. Умови можуть бути такими:

- історичний документ виступає як вихідне джерело нових знань, що несе певну інформацію;

- письмове першоджерело або уривок з нього ілюструє теоретичний матеріал, підібраний вчителем, формує в учнів образну уяву;

- документ доповнює або конкретизує тему, що вивчається.

Слід зазначити, що **першу** - інформаційну функцію, найчастіше виконують документи нормативного характеру. Вони надають інформацію лише про історичні факти, а не історичний процес. Таким чином, учні, працюючи на репродуктивному рівні сприйняття, отримують певну

інформацію з проблеми, яка запропонована вчителем для вирішення. Досягти результативності опрацювання документального матеріалу учні зможуть за допомогою бесіди, з подальшими самостійними записами опрацьованої інформації, вибраної з документа у зошитах. Документ, який обирає вчитель для реалізації ілюстративної функції, слугує в першу чергу формуванню в учнів реальних уявлень про період, що вивчається. Тому вибирати слід ті джерела, в яких яскраво і послідовно подається опис відповідних історичних подій. На нашу думку, в процесі ілюстрування слід уникати тексту, де висловлюється особиста точка зору автора, його симпатії та антипатії - це завдання іншої функції.

Реконструкцію історичної дійсності через силу слова дає художня література. Однак із літературних творів може бути використаний тільки матеріал, у якому немає протиріч з історичною правдою, тому що, як зазначає історик С.О.Шмідт, "історичною основою таких творів є першоджерела, тобто пам'ятки часу, що описується або наближені до нього, та історичні твори вчених про цей період" [16,43]. Найбільш цінним серед дослідників методики навчання історії вважається залучення побутового та біографічного матеріалу з літературної пам'ятки, який містить характеристики історичних діячів. Особлива увага звертається на використання творів, що вивчаються на уроках літератури. Через такий інтеграційний зв'язок учні здобувають можливість отримувати цілісні знання як з літератури, так і з історії та закріплювати їх у власній свідомості. Наприклад, яскравий портрет ідеологічних робітників періоду "ждановщини" на Україні подано у вірші М.Рильського, датованому 1961 роком [15,43]. Про глибокі деформації суспільного життя в Україні в післявоєнні роки свідчать уривки з роману Олеса Гончара "Собор". Нищівну критику недоліків соціалістичної системи наводять гуморески Остапа Вишні. До розгляду питання Чорнобильської катастрофи та її наслідків слід залучити твір І.Драча "Чорнобильська Мадонна".

Реалізація третьої умови найчастіше здійснюється через цитування окремих положень з обраних документів. Наприклад, конкретизуючи матеріал Конституції Української РСР 1978 р.,

слід звернути увагу на деякі статті, які доводять укріплення тоталітарної держави і відсутність демократії в Україні. Охарактеризувати ставлення вищого партійно-державного керівництва СРСР до української мови і української національної культури допоможе, наприклад, уривок із спогадів колишнього першого секретаря ЦК КП України П.Шелеста про одне засідання політбюро ЦК КПРС [15,123]. Залучення історичних документів, як засобу конкретизації корисне ще й тим, що воно репрезентує джерела і стимулює учнів до їх вивчення. Методист О.О.Вагін писав: “Конкретизація потрібна в тій мірі, в якій вона сприяє розумінню викладеного матеріалу” [3,85]. Ефективним у цьому випадку є прийом наведення у процесі викладання гасел, властивих певному етапу історичного розвитку: “П’ятирічку за чотири роки!” (1930р.); “Автономію Україні!”, “Вільна Україна у вільній Росії!”(1917р.); “Ради без більшовиків!” (1921р.); “Геть від Москви! Дайош Європу!”(гасло М. Хвильового) тощо.

Засобом конкретизації є також введення біографічного матеріалу в розповідь учителя за допомогою прийому персоніфікації. Наприклад, біографії таких людей, як М.Грушевський, О.Стаханов, Л.Лук’яненко та інших, є яскравою ілюстрацією історичного часу, в якому вони жили, діяли, і на події якого впливали.

Одним із прийомів характеристики тієї чи іншої історичної події, чи особи, є наведення висловлювань видатних політичних та громадських діячів, які допомагають зрозуміти їх прагнення, наміри, ідеали тощо. Наприклад, коли у квітні 1965 року одного з лідерів дисидентського руху Петра Григоренка припинили примусово “лікувати” і тодішній Голова Ради Міністрів СРСР О.Косигін дав вказівку поновити П.Григоренка у генеральському званні, Л.Брежнєв заявив: “Цього генерала я знаю... Рано його відпустили. Жаль.” Таке ставлення керівника радянської влади до дисидентства свідчило про кінець “відлиги” в Україні [15,82].

Таким чином, методичними прийомами, які доцільніше використовувати для реалізації ілюстративно-інформаційної функції, будуть, передусім, коментоване читання, цитування і

добір потрібної інформації для подальшого вирішення поставленої вчителем проблеми.

Друга - пізнавально-розвиваюча функція формується на основі різноманітних завдань, структуру яких в свій час запропонували видатні радянські методисти Л.М.Боголюбов [2], О.О.Вагін [3;4], С.Є.Крол [7], І.Я.Лернер [10] та інші. Питання щодо відтворення матеріалів джерела наприкінці 50-х років ХХ століття запропонував З.А.Огірко [12;13]. Типи питань до творчого аналізу документів з'явилися в праці І.Я.Лернера у 1963 році [10]. Вони були спрямовані передусім на ознайомлення учнів з деякими науковими методами дослідження історичних та сучасних явищ. В середині 70-х років О.О.Вагін [3;4] наполягав на впровадженні проблемно-пізнавальних завдань під час роботи з історичними документами. С.Є.Крол [7] розглянув різні типи запитань і завдань, які можна запропонувати старшокласникам в процесі самостійної роботи над текстами у взаємозв'язку з вивченням теоретичного історичного матеріалу. На початку 80-х років методист Л.М.Боголюбов [2] стверджував, що обов'язковою умовою навчальної самостійної роботи над текстом документа є постановка питань та завдань, які визначають напрямок і характер пізнавальної діяльності учнів. Погоджуючись з такими поглядами на типологізацією пізнавально-розвиваючих завдань в процесі навчання історії зазначимо, що всі вони дають можливість вчителю опосередковано чи безпосередньо використовувати історичні писемні першоджерела в процесі викладання.

Таким чином, пізнавально-розвиваюча функція використання історичних документів діє на основі побудови пізнавальних завдань репродуктивного, проблемного, пошукового та творчого характеру за таких умов: питання репродуктивного характеру повинні бути направлені на відтворення фактів, явищ, процесів, що описують документи; питання проблемного характеру повинні спрямовувати учнів на шлях вирішення загальної проблеми до теми через дію важливих розумових операцій аналізу, синтезу, порівняння,

зіставлення, узагальнення, систематизації, доведення, абстрагування, аналогії тощо;

завдання пошукового та творчого характеру спрямовані на поєднання знань теоретичного і документального матеріалу з метою вироблення особистісного погляду на проблему, що досліджується;

усі завдання повинні будуватися на принципах індукції та дедукції; логічності та послідовності; поступовості та системності.

При цьому обов'язковим є також урахування індивідуальних розумових здібностей учнів, тобто завдання мають бути різнорівневими.

Можна зробити висновок, що такого роду завдання спрямовані спонукати учнів до пошуку відповіді на проблему в самому документі, що в свою чергу змушує його знайти джерело та проаналізувати текст повністю. Вимагаючи від себе об'єктивності у побудові відповіді на питання, учень повинен не тільки врахувати час появи того чи іншого писемного джерела, а й порівняти як мінімум три точки зору на проблему: автора документу, автора підручника і свою власну. Це робить процес навчання цікавим, різноманітним, емоційно забарвленим, творчим, а значить безпосередньо розвиваючим, особистісно-зорієнтованим процесом.

Третя навчальна функція - практично-узагальнююча - залежить від рівня узагальнення та форми його виразу, зокрема, конспектування, складання тез, планів, анотацій, таблиць, схем, написання рефератів та доповідей на матеріалах зосереджених в писемних джерелах. Важливу роль у реалізації запропонованої функції відіграє учнівський зошит. Конспектування, складання планів, таблиць, схем не тільки підвищує увагу учнів, але і стимулює розумові процеси школярів, полегшує запам'ятовування нового навчального матеріалу, розвиває письмову мову та вміння фіксувати запропонований документальний матеріал. У сучасних умовах 12 бальної системи оцінювання, тематичного контролю знань та письмового складання іспитів з історії має підвищитись роль залучення методичних прийомів письмової роботи.

Відносно простими й доступними для старшокласників видами письмової роботи є записування цитат, конспектування частини або всього тексту історичного документа. Частіше до цієї роботи залучаються учні під час аналізу статей наукових, політичних та громадських діячів або при опрацюванні деяких державних документів, наприклад, конституції, міжнародних договорів, декларацій тощо. Більш складним, але не менш важливим є такий вид роботи, як складання плану. Систематичне використання, а, краще, поєднання цих методичних прийомів веде до формування у школярів уміння осмислювати текст друкованого джерела, вести відповідні записи, що забезпечує активну роботу всіх без винятку учнів, привчає їх користуватися нотатками, конспектами і тезами, систематизувати їх. В умовах сучасної системи оцінювання такі прийоми допомагають учителю забезпечувати контроль за результатами роботи учнів, поширюють можливості диференційованого підходу до їх навчання, готуючи старшокласників до самостійної пошуково-дослідницької навчальної діяльності. Нотатки стануть у нагоді під час підготовки доповідей, повідомлень, рефератів та інших учнівських робіт. Таким чином, поступово в учнів вироблятиметься звичка зберігати й використовувати власні записи. Ефективність цього процесу безумовно підвищиться, якщо така робота буде проводитись цілеспрямовано, тобто в руслі проблематики тієї теми, що вивчається. Тому записи можна вести в процесі загального аналізу документа, або відповідей на поставлені до нього проблемні запитання. Наприклад, цитати можна використовувати в процесі доведення, аргументації, або обґрунтування окремих висновків. Положення, про те, що I Універсал був актом конституційного значення, яким стверджувалося право українського народу на створення власної держави, доводимо через цитування статей даного документа. Через оголошення положень "Декларації про державний суверенітет 16.07.1990р." учні мають можливість дійти висновку про початок практичного вирішення проблеми державотворення в Україні.

Конспектування для старшокласників буде мати більш практичний характер, якщо виглядатиме як план-конспект, який

сприяє засвоєнню змісту тексту, його головних положень та думок. Активнішої розумової діяльності, ніж при конспектуванні потребує складання тез. Теза - це положення, твердження, яке потребує певного обґрунтування. У процесі виконання таких дій доводиться визначати логічні частини тексту, формулювати основні положення в стислій формі. Як результат, зменшується обсяг записаного матеріалу і скорочуються витрати часу на його запис.

У 60-х роках І.Я.Лернер запропонував рецензування й анотування тексту, як один з видів роботи з історичним документом [10]. Такий прийом розвиває вміння оцінювати писемні джерела, виявляти їх вичерпність, критично ставитися до них, розглядати з різних боків, робити співвідношення змісту та мети. Результатом має бути формування вмінь та навичок дослідницького характеру, які безумовно стануть у пригоді в процесі опрацювання додаткової літератури. Анотація, як коротка стисла характеристика змісту книги, статті або іншого великого за обсягом документа містить у собі зміст роботи, її мету та основні думки автора, суттєво допомагає під час добору та вивчення літератури з того чи іншого питання. Слід звернути увагу на те, що на уроках учні аналізують історичні твори з позиції відповідності їх історичній науці.

Досвід багатьох вчителів показав, що одним із найважливіших прийомів вивчення та повторення історичного матеріалу є складання таблиць і логічних схем. Саме цей процес розвиває у школярів вміння вибирати головне, вчить активно володіти матеріалом. Таким чином, під час опрацювання документів з конкретної історичної проблеми можна запропонувати учням скласти порівняльну таблицю за допомогою текстів декількох документів, текстову логічну схему під час аналізу одного першоджерела.

Результативності ґрунтовної пошуково-дослідницької діяльності творчо налаштованих учнів сприяє аналітичне опрацювання різних джерел історичних знань з метою написання реферату чи творчої роботи. Підготовка учнями доповідей, рефератів і повідомлень на основі вивчення додаткової літератури, залучення й аналізу історичних документів практикується у вигляді індивідуальних завдань до

семінарських занять та в позакласній роботі, що є результатом систематичного удосконалення старшокласниками умінь і навичок самостійного здобуття та інтегрованого використання набутих знань, як теоретичного, так і практичного характеру.

Педагогічна практика свідчить, що навчання успішне там, де процес торкається душі й серця дитини, її почуттів, а оцінка завершує момент пізнання і є його закономірним результатом. Саме через це **четверта** – ціннісно-смыслова навчальна функція повинна діяти протягом всього процесу вивчення історичного курсу. За виразом Т.В.Ладиченко: “Учням необхідно навчитися терпимого, толерантного ставлення до іншої точки зору, до людей іншої віри, інших переконань, поваги до загальнолюдських цінностей” [9,29]. На нашу думку, функція буде діяти за таких умов, як:

- залучення краєзнавчих матеріалів до навчання історії;
- залучення джерел особистого походження, так званої мемуарної літератури та літературних пам'яток;
- врахування вчителем при доборі документів внутрікурсних, міжкурсних та міжпредметних зв'язків.

Таким чином, функції, які реалізуються під час використання й опрацювання історичних документів за допомогою названих методичних прийомів виконують всі або майже всі завдання, що передбачені навчальним процесом сучасної історичної освіти. Вони безумовно доповнюють учительський арсенал навчальних засобів, що направлені перш за все на надання навчальній діяльності школярів самостійного характеру.

Результати взаємодії вчителя та учнів через застосування запропонованих навчальних функцій історичних документів повинні бути такі:

- оволодіння школярами міцними знаннями;
- вдосконалення умінь та навичок роботи з джерелами інформації (критично оцінювати факти та діяльність осіб, спираючись на здобуті знання, самостійно здобувати історичну інформацію і працювати з нею, аргументовано відстоювати власні думки);
- розвиток розумових здібностей до аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення тощо;

- формування якостей інтелектуально розвиненої, суспільно адаптованої та патріотично налаштованої особистості.

Запропонована систематизація методичних прийомів надає можливості для подальшої цілеспрямованої та багатопланової розробки методики впровадження, аналізу і використання оновленої джерельної бази з історії в процес навчання.

Література

1. Баханов К.О. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України. - К.: Генеза, 1996
2. Боголюбов Л.Н. Изучение текущих событий в курсе новейшей истории. - М.: Просвещение, 1977
3. Вагин А.А. Методика обучения истории в школе. - М.: Просвещение, 1972
4. Вагин А.А., Сперанская Н.В. Основные вопросы методики преподавания истории в старших классах. - М.: Учпедгиз, 1959
5. Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ ст."). - Київ: Райдуга, 1994
6. Комаров В.О. Методичні умови формування історичного мислення старшокласників. - Кривий Ріг, 1995
7. Крол С.С. Вивчення творів В.І.Леніна в шкільному курсі історії СРСР. Вид. 2-е, перепод. і доп.-Київ: "Радянська школа", 1976
8. Кульчицький С.В. та ін. Історія України: Підр. для 11-го кл. сред. шк. - К.: Освіта, 1999
9. Ладиченко Т.В. Аналізуючи різні погляди, виробляти власне історичне мислення // Історія в школах України. - 2003. - №3
10. Лернер И.Я. Познавательные задачи в обучении истории. - М.: Просвещение, 1968
11. Мисан В.О. Вивчення писемних джерел на уроках з історії України. Універсали Центральної Ради // Історія в школах України. - 1997. - № 2
12. Огризко З.А. Работа с документами по истории СССР в VIII классе: Из опыта работы. - М.: Учпедгиз, 1959
13. Огризко З.А. Работа с документами по истории СССР в IX классе: Из опыта работы. - М.: Учпедгиз, 1959

14. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша. 1917-1945 10 клас: Підручник для серед.загальноосвіт.шк. Вид 2-е, виправлене та доповнене - К.: Генеза, 2000
15. Турченко Ф.Г., Панченко П.П., Тимченко С.М. Новітня історія України (1939-2001): Підручник для 11-го кл.серед.загальноосвіт.навч.закл. - К.: Генеза, 2001
16. Шмидт С.О. Памятники художественной литературы как источник исторических знаний // Отечественная история. – 2002. - № 1

М.В.Вікторова

МЕТОДИКА ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ НА УРОКАХ МУЗИКИ

На данном етапе розвитку музикальної педагогіки проблема формування вокально-хорових навичок в процесі обучения являється особливо актуальною. Вокально-хорове пение займає особе місце в естетическом и художественном воспитании школьников.

On a present day stage of development of musical pedagogics the problem of forming of vocal-choral skills in the process of pupils' education is the most actual. The vocal-choral singing takes a special place in the aesthetical and artistic pupils' upbringing.

У музичній педагогіці проблемі формування вокально-хорових навичок роботи присвячені дослідження: О.О.Апраксіної, Н.Л.Гродзенської, В.Г.Соколова, М.Румер, Т.Каменської, В.Мухіна, Н.Д.Орлової, Ю.Б.Алієва, Л.А.Хлебнікової, А.Г.Менабені, І.І.Левідова, О.Гаввікова, Е.Алмазові, А.Содейка, А.Рябченко, І.Л.Тугарінова, В.П.Морозова, А.А.Сергієва, А.Лукашина, А.Перепілкіної та ін. Однак, досліджувана проблема у практиці роботи загальноосвітніх шкіл потребує детального розгляду, тому темою дослідження є “формування вокально-хорових навичок в процесі навчання учнів на уроках музики”.

Хоровий спів, включений в загальну систему навчання, повинен відповідати найвищим вимогам навчального предмету.